

A escalada en Afganistán con Paquistán no horizonte

Luis Elizondo Belden

A “ferida sanguenta”

En 1986, e cun ano cumprido como secretario xeral do Partido Comunista da Unión Soviética, Mijaíl Gorbachov referiuse ao conflito en Afganistán como unha “ferida sanguenta”, dando a entender publicamente a súa intención de retirar as tropas soviéticas. Pouco despois, en 1989, o último soldado do Kremlin cruzou a ponte do río Amu Daria, deixando tras de si un conflito que cobrou a vida de máis dun millón de persoas e que, rapidamente, se transformaría nunha guerra civil cun transfundo transnacional. Trala retirada do “Exército Vermello” soviético, o Goberno afgán de Mohammad Najibullah sobreviviu por un tempo, uns meses máis que o da propia Unión Soviética.

Vinte anos despois, Afganistán segue baixo o racho da guerra. Tanto para os estranxeiros como para os propios afgáns, a historia insiste: Afganistán é fácil de “tomar”, pero difícil de manter; as solucións de curto prazo poden xerar problemas a longo prazo. O éxito de onte, pode ser o *blowback*⁽¹⁾ de hoxe.

A case oito anos do comezo da “Guerra Global contra o Terror” lanzada en Afganistán pola Administración de George W. Bush en reacción aos atentados terroristas do 11 de setembro de 2001, Afganistán converteuse na “ferida sanguenta” de Washington. O que comezou en 2001 como unha intervención militar unilateral e reactiva por parte de Estados Unidos, -comprendida inicialmente polo mundo no seu rexeitamento ao terrorismo-, é hoxe un conflito que enfangou a Estados Unidos, á Organización do Tratado do Atlántico Norte (OTAN) e ás Nacións Unidas no país centroasiático. No seu desenvolvemento, o conflito afgán desatou e potenciou a forzas capaces de sacudir ao veciño país de Paquistán.

Certamente, o contexto, as limitacións e os riscos a que Gorbachov tivo que facer fronte difiren dos que agora ten que encarar a entrante Administración de Barack Obama; no entanto, a “ferida sanguenta” que representa o conflito, e que penetra con preocupante profundidade en Paquistán, serve de recordatorio do enorme desafío que supón lograr unha paz sostible en Afganistán e na rexión.

(1) Na xerga do mundo da espionaxe, *blowback* consiste nas consecuencias violentas non intencionadas derivadas dunha operación encuberta das que é obxecto a propia poboación civil do goberno que realizou dita operación.

A nova estratexia de Estados Unidos: reformulando os obxectivos e redefinindo ao inimigo

A desastrosa actuación estadounidense dos últimos anos en Afganistán e Paquistán é un dos legados que Barack Obama herdou da Administración Bush. Antes de chegar á Casa Branca, no seu discurso habitual de campaña, Obama “apropiouse” politicamente do conflito, definíndoo como o lugar onde había que estar e “solucionar”. Tal parece que Afganistán (e Paquistán), xunto coa crise económica, definirán os próximos anos da súa presidencia. Nunha entrevista realizada en marzo do presente ano, o presidente Obama foi claro e directo: “*Estados Unidos non está gañando a guerra*”. Tras case oito anos de “Guerra Global contra o Terror”, os desafíos, os regos e as ameazas derivadas da rexión parecen ser máis graves e globais do que eran en 2001.

En setembro de 2008, os círculos militares e civís estadounidenses comezaron unha revisión profunda da súa estratexia en Afganistán. Logo das eleccións de novembro, devandito proceso continuou baixo a autoridade do novo presidente. O 27 de marzo, o presidente Obama fixo pública a nova estratexia⁽²⁾. O seu obxectivo fundamental consiste en “desbaratar, dismantelar e derrotar a al-Qaeda e as súas zonas de refuxio en Paquistán, e previr o seu rexurdimento en Paquistán e en Afganistán” [*nótese o énfase en Paquistán*]⁽³⁾. A estratexia intenta superar a confusión, ambigüidade e desatención que reinou durante a época de Bush, e que se caracterizou por un militarismo neoconservador, acompañado de retórica sobre unha reconstrución estatal que non sucedeu, baseada no ideal dunha democratización acelerada.

Con estes axustes, a nova estratexia salienta a súa natureza contraterrorista e contrainsurxente, que será acompañada por un incremento dos esforzos civís nos campos da gobernabilidade e o Estado de dereito, a economía e o desenvolvemento.

A estratexia aspira a conter a “ferida sanguenta” afgano-paquistaní fixando “metas realistas e alcanzables”, cuxo logro, en principio, suporía a saída das tropas estadounidenses. Estas metas son:

- Desfacer as redes terroristas en Afganistán, e especialmente en Paquistán co obxectivo de impedir calquera capacidade para planificar e executar ataques terroristas internacionais;

(2) (Véxase INSTITUTO GALEGO DE ANÁLISE E DOCUMENTACIÓN INTERNACIONAL: *Obama impulsa unha nova estratexia*, Igadi Paper, No. 2, 7 de abril de 2009, Dispoñible en: (<http://www.igadi.org/>), [Data de consulta: 15 de abril de 2009]; e, AGUIRRE, Mariano: *Barack Obama and Afghanistan: a closer look*, Open Democracy, 8 de abril de 2009, Dispoñible en: (<http://www.opendemocracy.net/article/barack-obama-and-afghanistan-a-closer-look>), [Data de consulta: 9 de abril de 2009].

(3) CASA BLANCA: *White Paper of the Interagency Policy Group's Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan*, Goberno de Estados Unidos de América, 27 de marzo de 2009, Dispoñible en: (http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Afghanistan-Pakistan_White_Paper.pdf). [Data de consulta: 24 de abril de 2009].

- Promover máis capacidades, transparencia e eficacia dentro do Goberno afgán, co obxectivo de que sirva á poboación afgana e que, eventualmente, poida funcionar con axuda internacional reducida, particularmente en relación aos aspectos da súa seguridade interna;
- Desenvolver forzas de seguridade afganas que sexan independentes, e que poidan encabezar a loita contrainsurxente e contraterrorista coa asistencia reducida de Estados Unidos;
- Brindar asistencia que impulse os esforzos por mellorar o control civil e a estabilidade constitucional do goberno en Paquistán e a economía do país, coa finalidade de que abra oportunidades á súa poboación; e,
- Involucrar á comunidade internacional para que asista activamente no logro destes obxectivos en Afganistán e Paquistán, contando co liderado de Nacións Unidas.

A estratexia serviu para redefinir ao inimigo: al-Qaeda, os seus aliados e outros grupos terroristas, sexan estes grupos de talibáns radicais e/ou grupos asociados. Aqueles sectores do Estado paquistaní que estiveron apoiando aos Talibán non foron nomeados como “inimigos” pero están sendo sinalados, dun xeito cada vez máis crecente, como parte do problema. Con todo, será posible derrotar a un inimigo tan abstracto e desterritorializado como al-Qaeda cos medios e estratexias actuais?

Desprovisto o inimigo de ambigüidade, búscase crear un espazo para unha saída negociada do conflito cos sectores máis moderados da insurxencia. En principio, esta redefinición aspira a establecer unha distinción entre os insurxentes afgáns e paquistanís que loitan por razóns nacionalistas ou por incentivos económicos, daqueles motivados por ideais jihadistas. A tese de Washington sobre os Talibán (afgáns), expresada en palabras do vicepresidente Joe Biden, sostén que o seu núcleo duro equivale ao 5% dos seus membros e, xa que logo, debe ser combatido e eliminado; outro 25% podería estar aberto algún tipo de persuasión, mentres que o restante 70% (“soldados rasos” na súa maioría) loitan só por diñeiro.

En base a este cálculo, buscaríase fraturar e “derreter” á insurxencia dos Talibán mediante o diálogo e inclusión política, e o desenvolvemento económico. A gran interrogante é se isto será posible. Estarán devanditos combatentes dispostos a deixar as armas en apoio a un goberno tan débil e corrupto como o de Karzai? Estarán dispostos a unirse ao actual proxecto de construción estatal impulsado dende o exterior? En Afganistán, portar un arma é símbolo de poder e garantía de seguridade; tras trinta anos de guerra, entregar as armas implica un acto de gran confianza no futuro do proxecto de Estado e de sociedade que se quere construír. Polo momento, parece que hai pouca confianza.

Do mesmo xeito que na guerra contra os soviéticos, a actual insurxencia baseou a súa resistencia en tres símbolos poderosos: o Islam, o nacionalismo e a tradición. Identificar, distinguir, loitar e dialogar de forma “diferenciada” contra os nacionalistas-traditionalistas e os jihadistas será unha tarefa altamente complexa e minada de riscos. De forma paralela, no marco da estratexia contrainsurxente, optouse por armar a milicias tribais e a grupos locais dalgúns zonas para que loiten contra a presenza da insurxencia⁽⁴⁾.

Este enfoque, ata agora de carácter reducido baixo o chamado “Programa de Protección Pública de Afganistán” (AP3, polas súas siglas en inglés), non parece ser a mellor solución, xa que se basea nunha lóxica de armar aínda máis á poboación nunha contorna onde hai pouca confianza respecto ao futuro do proxecto de Estado que se busca construír. A finais dos oitenta, os soviéticos intentárono e non funcionou; é máis, foi un de tantos outros factores que agravaron a guerra civil que se suscitou trala saída do “Exército Vermello”.

Como suxire o informe do *Asia Society Independent Task Force on Afghanistan-Pakistan*, dita distinción debería implicar a revisión do status dos detidos afgáns, a separación dos nacionalistas dos jihadistas, e a avaliación da súa razón de detención⁽⁵⁾. En todo caso, o trato dos detidos debe ser con apego ao dereito internacional, particularmente os Convenios de Xenebra, superando os métodos de ilegalidade e de tortura que caracterizaron a era Bush. Aparentemente, o énfase retórico na vergoñosa “Guerra Global contra o Terror” terminou⁽⁶⁾, pero iso debe ser acompañado por feitos. O proceso de peche do centro de detención de Guantánamo é un paso na dirección correcta, con todo, tamén se debería pechar o “Abu Ghraib afgán”: o centro de detención de Bagram. As autoridades afgáns deben participar neste proceso de revisión de políticas de detención.

A estratexia busca impulsar os esforzos civís que, na actualidade, están seriamente limitados pola inseguridade e pola “securitización” da axuda⁽⁷⁾. Ata agora, devanditos esforzos, particularmente a axuda ao desenvolvemento e a acción humanitaria, estiveron subordinados aos imperativos político-militares do Occidente⁽⁸⁾. Os compoñentes cívico-militares da estratexia de contrainsurxencia están afectando seriamente o traballo daquelas ONG que buscan manter a súa neutralidade e imparcialidade. Os cooperantes e traballadores humanitarios son considerados pola insurxencia como o apéndice non letal das tropas estranxeiras. En 2008 faleceron 38 cooperantes e traballadores humanitarios (maioritariamente

(4) THE ECONOMIST: *Self-defense*, 8 de abril de 2009.

(5) Véxase ASIA SOCIETY INDEPENDENT TASK FORCE ON AFGHANISTAN-PAKISTAN: *Back from the Brink? A Strategy for Stabilizing Afghanistan-Pakistan*, Asia Society, abril de 2009.

(6) NATIONAL PUBLIC RADIO: “Clinton: ‘War on Terror’ frase won’t be used”, *NPR.ORG*, 30 de marzo de 2009, Dispoñible en: (<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=102532656&ft=1&f=1001>), [Data de consulta: 24 de abril de 2009].

(7) SANAHUJA, José Antonio: “Seguridade, desenvolvemento e lucha contra a pobreza tras el 11-S: Los Objetivos del Milenio y la ‘securitización’ de la ayuda”, *Documentación Social*, No. 135, Madrid, 2005, pp. 25-41.

(8) ELIZONDO, Luis: *Espacio para Respirar. El humanitarismo en Afganistán (2001-2008)*, Instituto Complutense de Estudios Internacionales, Policy Paper No. 7, Madrid.

afgáns) por mor de ataques violentos, o que mostra o estado de deterioro do espazo humanitario.

A estratexia sinala que se incrementarán as capacidades civís e que se dará prioridade a sectores clave como a educación e a agricultura, ambos sumamente importantes para o desenvolvemento do país. O sector agrícola é particularmente crucial para asegurar medios de vida sostibles fóra da narco-economía,⁽⁹⁾ a cal, dun xeito paradoxal, sostén a gran parte da poboación rural, corrompe ao goberno e financia a insurxencia. Conforme se aplique a estratexia deberase revisar e emendar os vicios e os efectos negativos da axuda. Case o 50% da axuda é ligada, é dicir, condicionada, á compra dos produtos e servizos do doante. O 40% da axuda regresa ao doante por medio de impostos, comisións e salarios. Mentres que un empregado do goberno gaña \$2 dólares ao día, o soldo anual dun consultor expatriado oscila entre os \$250.000 e \$500.000 dólares⁽¹⁰⁾. Estes, entre outros efectos negativos, deben ser atendidos.

A estratexia en Afganistán e Paquistán inserise no marco dun esforzo diplomático máis amplo. O ánimo multilateral da Administración de Obama podería favorecer a apertura dun espazo de oportunidade para a rexión. Sen dúbida, Afganistán non pode alcanzar a paz sostible no baleiro. A colaboración dos seus veciños: Paquistán, Irán, China, Uzbequistán, Tadxiquistán e Turkmenistán, máis Estados Unidos, Rusia, a Unión Europea e a India, será clave. Os desafíos son enormes, xa que a rexión caracterízase pola súa complicada imbricación de riscos, ameazas, oportunidades e intereses que conflúen con distintas culturas, historias e sistemas de crenzas. Por iso, o renovado impulso diplomático “bilateral e multilateral” requirirá dos esforzos sostidos e da creatividade de toda unha xeración de diplomáticos e políticos. Cos anos, eses esforzos deberían conducir á construción dunha “comunidade de seguridade” na rexión.

Unha peza chave para devandita comunidade será o xurdimento dun Estado afgán neutral. Para iso, un primeiro paso importante sería a firma por parte de Estados Unidos e Afganistán dun acordo sobre un estatuto das forzas de intervención (*Status of Forces Agreement*), que daría maior certeza e formalidade diplomática á presenza das tropas estadounidenses, e que ademais debería servir de garantía contra calquera aspiración de Washington de establecer unha presenza militar permanente no país. No entanto, a actual escalada militar estadounidense na zona podería complicar o impulso diplomático na rexión⁽¹¹⁾. En definitiva, a evolución da xeopolítica rexional será fundamental para o logro dunha paz duradeira⁽¹²⁾.

(9) Paga a pena mencionar que Afganistán produce o 93% do opio do mundo. A economía do opio afgán equivale ao 50% do PIB do país e supera catro veces o orzamento do goberno afgán.

(10) Cabe engadir que un soldado talibán gaña entre \$10 e 20 dólares ao día por loitar.

(11) MATTHEWS, Robert: “El escollo de Afganistán”, *La Vanguardia*, 26 de abril de 2009.

(12) Para unha análise mais detallada dos desafíos xeopolíticos en torno a Afganistán, véxase: RUBIN, Barnett R., e Ahmed RASHID: “From Great Game to Grand Bargain. Ending chaos in Afghanistan and Pakistan”, *Foreign Affairs*, Vol. 87, No. 6, novembro-décembro 2008.

AfPak ou PakAf?

A nova estratexia estadounidense reconece que o epicentro xeográfico do conflito está na franxa fronteiriza afgano-paquistaní, especificamente nas áreas tribais pashtunas ao lado paquistaní. Obama cualificou dita rexión como “*o lugar máis perigoso de mundo*”, desde o cal diríxese e abastece a insurxencia en Afganistán e onde se planifican atentados como o de Mumbai de novembro de 2008. Sen ser unha coincidencia fundamentada en aspiracións nacionalistas, o desenvolvemento do conflito fixou o campo de batalla en Pashtunistán⁽¹³⁾.

Tras o derrube do réxime talibán en 2001, os Talibán regresaron a “casa”: as áreas tribais de Paquistán, onde moitos crecían nos campos de refuxiados e educado nas *madradas* ou escolas coránicas. Ao repregamento Talibán sumáronse os membros de al-Qaeda, algúns dos cales traballaran na zona na década dos oitenta durante a resistencia anti-soviética. Devandita rexión axiña se converteu no santuario que permitiu a súa reorganización e serviu de base para o lanzamento da insurxencia contra o Goberno de Hamid Karzai e as tropas estranxeiras.

O resultado dos últimos sete anos de “Guerra Global contra o Terror” en Afganistán supuxo a expansión xeográfica do conflito cara a Paquistán. Paradoxal e increíblemente, Paquistán foi tanto o socio estratéxico de Estados Unidos como a zona de refuxio e de operación de al-Qaeda e da insurxencia. Ao anterior paradoxo súmase outro: o Goberno paquistaní nunca tivo control nin autoridade efectiva nas áreas tribais. Con todo, os Talibán foron considerados polos militares e o servizo de intelixencia paquistaní como un recurso estratéxico fronte ao conflito coa India na rexión de Caxemira.

O anterior ilustra a preeminencia da ameaza india no pensamento estratéxico paquistaní, o cal é un importante factor na conformación das súas políticas de defensa e seguridade. Con todo, a consolidación en 2007 do Movemento Talibán de Paquistán (*Tehreek-i-Talibán Pakistan*) con axenda distinta aos talibáns afgáns, é unha fonte de preocupación en Islamabad. Practicamente toda a provincia da Fronteira do Nordeste e unha importante parte de Baluchistán están “talibanizadas”. Un estudo sobre as principais insurxencias desde 1945 (90 analizadas) sinala que as operacións de contrainsurxencia consideradas como exitosas tardaron unha media de catorce anos para vencer aos insurxentes, mentres que as fracasadas duraron, aproximadamente, once anos. Adicionalmente, segundo o estudo, o 43% das insurxencias que contaron cun santuario gañaron a contenda⁽¹⁴⁾.

(13) Trala partición da India e de Paquistán en 1947, os pashtúns paquistanís declararon a súa independencia, que nunca foi recoñecida. Probablemente, houbéranse unido a Afganistán, que non reconece a actual fronteira (a “Liña Durand”). As terras pashtunas de ambos lados da fronteira conforman Pashtunistán. Cabe sinalar que os pashtuns constitúen a base étnica dos Talibán e da insurxencia, e son o grupo étnico maioritario de Afganistán; sen embargo, os pashtuns do lado paquistaní os superan en número. A poboación pashtuna en Afganistán ascende a 13 millóns (39% da poboación), mentres que en Paquistán é de aproximadamente 28 millóns (15% da poboación).

(14) JONES, Seth G.: *Counterinsurgency in Afghanistan*, Rand Corporation, Santa Monica, 2008, pp. 10, 22.

En virtude do anterior, a nova estratexia expande o teatro de operacións para incluír a Paquistán. Na xerga civil e militar de Estados Unidos, o ampliado teatro de operacións é chamado *AfPak*, en referencia a ambos os países. O xeneral David Petraeus sinalou que desde a perspectiva estratéxica, ambos países “*constitúen un só teatro, que require enfoques integrais que involucren de xeito coordinado a todas as instancias relevantes [civís e militares] do goberno estadounidense (whole-of-government approach)*”⁽¹⁵⁾.

Ata agora, o enfoque estadounidense en Paquistán foi maioritariamente diplomático e asistencial, concentrándose en axuda económica militar con algo de axuda ao desenvolvemento⁽¹⁶⁾. O novo plan de Obama contempla unha axuda anual para o desenvolvemento e para o fortalecemento institucional de \$1.500 millóns de dólares durante os próximos cinco anos (2009-2013), que se desembolsará a condición de que o Goberno paquistaní actúe contra as redes terroristas no seu territorio. Adicionalmente, a Casa Branca autorizou \$3.000 millóns en axuda militar, especificamente para operacións de contraínsurxencia. Á devandita cantidade súmanse \$5.000 millóns de dólares aos que se comprometeron unha trintena de países na conferencia de doantes celebrada a mediados de abril en Tokio.

A pesar da axuda, prevalece certo grao de desconfianza entre Washington e Islamabad. A relación entre o Pentágono, as forzas armadas e o servizo de intelixencia de Paquistán será determinante. Houbo algunhas incursións militares rápidas por parte do exército estadounidense no territorio fronteirizo paquistaní, que se suman ás incursións aéreas cada vez máis habituais de avións non tripulados armados con mísiles en operacións contra a insurxencia e al-Qaeda⁽¹⁷⁾. Este tipo de operacións, que vulneran a soberanía paquistaní, crearon tensións entre ambos gobernos, particularmente nos círculos militares paquistaní. O Goberno civil de Arif Zardari, condénoa na retórica, pero reconece que ten poucas capacidades e alternativas fronte á presión estadounidense e a pouca autoridade que ten sobre as forzas armadas paquistaní. Tal parece que este tipo de operacións continuarán no futuro. Ao anunciar a nova estratexia, Obama sinalou que “*de ter intelixencia confiable, actuaremos en Paquistán dunha ou doutra forma*”.

Paquistán afúndese cada vez máis rápido no caos⁽¹⁸⁾. O índice de Estados “errados” de Foreign Policy/The Fund for Peace sitúao no noveno lugar⁽¹⁹⁾. A súa

(15) GARAMONE, Jim. “Petraeus explains differences in Afghanistan, Pakistan strategies”, *American Forces Press Services*, Dispoñible en: (<http://www.centcom.mil/en/news/petraeus-explains-differences-in-afghanistan-pakistan-strategies.html>), [Data de consulta: 22 de abril de 2009].

(16) Entre 2001 e 2008, a axuda estadounidense a Paquistán ascendeu a aproximadamente \$11.800 millóns. Gran parte da axuda foi militar. En vez de utilizar dita axuda para fortalecer as súas capacidades de contraterrorismo e contraínsurxencia, o Goberno do entón presidente, o xeneral Pervez Musharraf, utilizouna para pechar a fenda de capacidades militares fronte á India.

(17) Estímase que, desde agosto de 2008, houbo 34 ataques con avións non tripulados estadounidenses, nos cales aproximadamente morreron 340 persoas, maioritariamente civís. SHAHZAD, Syed Saleem: “US strikes at Taliban’s nerve center”, *Asia Times Online*, 3 de abril de 2009. Véxase tamén ESPINOSA, Ángeles: “El Pentágono amplía sus operaciones contra los Talibanes en un nuevo ataque en Pakistán”, *El País*, 2 de abril de 2009.

(18) Véase AGUIRRE, Mariano, “Poder disperso, peligro de colapso”, *La Vanguardia*, 26 de abril de 2009

(19) Afganistán, polas súa banda, localízase no sétimo lugar de dito índice.

débil economía necesitou unha inxección de \$7.600 millóns de dólares do Fondo Monetario Internacional, o que reducirá a autonomía do goberno para fixar as súas políticas económicas no futuro próximo. O goberno civil non ten control absoluto sobre as forzas armadas, que a súa vez parecen estar divididas. Algúns sectores das forzas armadas e do servizo de intelixencia continúan apoiando aos insurxentes afgáns. As condicións de pobreza son tal que, segundo o Programa de Nacións Unidas para o Desenvolvemento (PNUD), o 60% dos nenos sofren de crecemento atrofiado (cabe sinalar que Paquistán é o sexto país máis poboado do mundo). A xente moza carece de oportunidades. O sistema educativo está practicamente colapsado, o que deixa a millóns de familias con poucas alternativas máis que enviar os seus fillos (homes) ás *madradas*, moitas das cales funcionan como centros de recrutamento para os Talibán. Nos últimos dous anos, aproximadamente 1.700 paquistaníes perderon a vida en atentados terroristas. Conforme a inestabilidade aumenta, algúns observadores como David Kilcullen, asesor da Administración de Obama, alertan que Paquistán podería sufrir un “*colapso interno*” nos próximos seis meses⁽²⁰⁾.

O fundamentalismo islámico esténdese polo país, e a actividade dos Talibán paquistaníes vai in crescendo⁽²¹⁾. A toma do val de Suat (a só 160 quilómetros de Islamabad) por parte do grupo *Talibán Tehreek-e-Nafaz-e-Shariat-e-Mohammadi*, e a retirada do Goberno de Zardari (cese ao fogo dos combates a cambio da aplicación da lei islámica, a *sharia*, interpretada polos Talibán) foi cualificada pola secretaria de Estado, Hillary Clinton, como unha “*abdicación do Goberno paquistaní*”⁽²²⁾. A conquista talibán do distrito de Buner, e a súa posterior retirada a cambio da aplicación da *sharia* agudizou a alarma dentro e fóra de Paquistán⁽²³⁾.

Semanas antes do anuncio da nova estratexia de Estados Unidos, había voces en Washington que dicían que se estaba loitando “*contra o inimigo equivocado, no país equivocado*”, en alusión a al-Qaeda en Paquistán. Neste sentido, al-Qaeda non ten centros de adestramento en Afganistán, pero si nas áreas tribais ao lado paquistaní. Para o diplomático Richard Holbrooke, o enviado especial de Washington para *AfPak*, “*a fonte real do problema está en Paquistán*”. A proposta de Holbrooke, rexeitada por Islamabad, de realizar operacións militares conxuntas reflicte a preocupación de Washington. Doutra banda, en varias entrevistas con medios occidentais, Holbrooke expresou preocupación polo nexa que une as forzas armadas e o servizo de intelixencia paquistaní cos Talibán⁽²⁴⁾.

(20) THE ECONOMIST: *The Slide downhill*, 8 de abril de 2009.

(21) Resulta preocupante o incremento de actividades da denominada “rede Talibán de Punjab”. O pasado mes de marzo os “Talibán punjabies” participaron en dous atentados en Lahore, a capital de Punjab, a rexión máis poboada e próspera de Paquistán. Segundo Hassan Abbas, dita rede está composta por grupos que loitaron en Caxemira pero que cada vez teñen máis vínculos co Movemento Talibán de Paquistán. Hasta agora descoñécese se no futuro serán actores relevantes. Véxase: HASSAN, Abbas, “Defining the Punjabi Taliban Network”, *CTC Sentinel*. Department of Social Sciences at the United States Military Academy West Point, Vol. 2, No. 4, abril de 2009, pp. 1-4.

(22) MOHAMMED, Arshad: “Clinton says Pakistan is abdicating to the Taliban”, *Reuters*, 23 de abril de 2009.

(23) ESPINOSA, Ángeles e Yolanda MONGE: “La ‘sharia’ gana terreno en Pakistán”, *El País*, 25 de abril de 2009.

(24) GUL, Imtiaz: “Bulldozer diplomacy”, *The Dawn*, 20 de abril de 2009.

A custodia e o control do armamento nuclear paquistaní é motivo de gran inquietude para Estados Unidos e a comunidade internacional. No entanto, a posibilidade de que al-Qaeda ou outro grupo radical fágase co control das armas é, por agora, considerada como baixa. Segundo oficiais paquistanís e estadounidenses, as oxivas nucleares están separadas dos detonadores. A preocupación do Pentágono está na posibilidade de que algunha facción ideoloxicamente radical das forzas armadas fágase co control do armamento. Non obstante, este escenario igualmente é considerado polo momento como remoto⁽²⁵⁾.

Conforme aplicase a estratexia *AfPak* haberá que observar a súa evolución, as súas prioridades e o desenvolvemento dos acontecementos. O progresivo afundimento de Paquistán, parece indicar que o centro de gravidade da estratexia podería conducir a un escenario con prioridades marcadamente inclinadas cara Paquistán, converténdose nunha estratexia *PakAf*. O deterioro da situación en Paquistán, onde o poder parece fragmentarse entre distintos centros, podería implicar nos próximos meses un cambio fundamental na relación entre Estados Unidos e Paquistán.

O desafío electoral

As próximas eleccións presidenciais e de consellos de provincia en Afganistán programadas para o 20 de agosto representan un enorme desafío. Un dos retos será manter a seguridade e organizar as eleccións nun país onde a propia Nacións Unidas carece de acceso a aproximadamente a metade do territorio. Un total de 10 dos 364 distritos están baixo control directo dos Talibán. Parte da lóxica do despregamento de máis tropas internacionais responde á necesidade de atender o desafío. Para fortalecer as medidas de seguridade, a OTAN comprometeuse a despregar 5.000 elementos adicionais, dos cales 450 serán de España⁽²⁶⁾.

Outro desafío será a lexitimidade de Karzai como presidente e candidato, así como a credibilidade do propio proceso. O actual presidente afgán competirá para o seu segundo e, constitucionalmente, derradeiro mandato. Segundo a Constitución, o seu cargo como presidente termina o 22 de maio. En principio, as eleccións deberían terse celebrado antes desa data. Con todo, as condicións de seguridade e atrasos na organización recomendaron o seu aprazamento ata agosto, o cal podería xerar unha crise política e constitucional.

Por agora, o asunto quedou arranxado trala decisión da Suprema Corte de Afganistán de estender a presidencia de Karzai varios meses máis, ata as eleccións e a toma de posesión de quen resulte gañador. No caso de que as eleccións sexan rifadas, habería que estender o seu período alén de outubro, cando se da-

(25) JOYNER, James: "U.S. Prepared to Secure Pakistani Nukes", *Atlantic Council of The United States*, 24 de abril de 2009

(26) Actualmente, España ten 780 efectivos. Co novo desprazamento, a presenza española no país alcanzará os 1.230 soldados.

ría a hipotética segunda volta. A este feito súmanse as recriminacións dos seus contendentes do uso e aproveitamento que Karzai fará durante a campaña dos recursos do goberno (helicópteros, capacidade lóxística, etc.).

A pesar da debilidade do seu equipo, da enorme corrupción que representa (dentro e fóra da narco-economía), do desencantamento con Washington e a comunidade internacional e da desilusión popular, polo momento Karzai parece ser o candidato con máis posibilidades de gañar. Se as distintas faccións opoñidas non se unen, haberá poucas posibilidades de que xurda un novo presidente. As declaracións críticas de Karzai a Occidente, e a controvertida lei xiíta que asinou e que vulnera os dereitos fundamentais das mulleres, teñen tinguiduras electorais.

Ata agora, o candidato opositor máis forte é o Dr. Abdullah Abdullah, ex ministro de Relacións Exteriores do Goberno de Karzai e candidato da Fronte Nacional Unida (formación política proveniente da Alianza do Norte). Entre outros posibles candidatos, están: Ashraf Ghani, afgán-estadounidense, ex funcionario do Banco Mundial e ex ministro de Finanzas do Goberno de Karzai; Anwar ul-Haq Ahady, tamén ex ministro de Finanzas; e Alí Ahmad Jalali, afgán-estadounidense e ex ministro do Interior do Goberno de Karzai. Inclusive, houbo rumores sobre a candidatura de Zalmay Khalilzad, de orixe afgán con nacionalidade estadounidense, quen foi embaixador de Estados Unidos ante Afganistán, Iraq e Nacións Unidas. Non obstante, a súa candidatura parece ser remota. Debido aos antecedentes de Khalilzad, quen foi coñecido como o “vicerrei de Afganistán” durante o seu tempo como embaixador en Kabul, a súa participación poría aínda máis en dúbida a lexitimidade dos comicios.

O desenvolvemento da campaña e da xornada electoral será un importante indicador da evolución da política e do conflito en Afganistán. Este período servirá para confirmar alianzas e detectar cambios nos aliñamentos. Servirá para tomar o pulso ás percepcións da sociedade afgán respecto do seu proxecto estatal e líderes políticos. Pero, principalmente, podería ser útil para revelar as distintas posturas das diferentes faccións que integran a insurxencia e, posiblemente, palpar o estado que gardan os esforzos por establecer algún tipo de diálogo. No entanto, e a pesar dos pequenos xestos que puidese haber, a previsión máis clara dita que haberá máis violencia.

A escalada militar na procura do diálogo político

A nova estratexia de Washington reconece que unha vitoria miliar é inviable en Afganistán. Con todo, a súa medida máis notable foi o envío de 21.000 soldados máis, e exhorta aos aliados da OTAN o despregamento de máis efectivos. O anterior reflicte a súa natureza militar, especificamente contraterrorista e contrainsurxente. Antes de mellorar, as cousas parecen empeorar. De cara ás eleccións presidenciais afgáns, o nivel de tropas estranxeiras podería exceder as

95.000⁽²⁷⁾. O conflito parece escalar, e 2009 será aínda máis violento ca 2008. Por máis distinto que sexa Afganistán de Vietnam (son diferentes), a Administración de Obama non debe esquecer a trampa e a dinámica na que caeu o presidente Lyndon B. Johnson (1963-1969) de despregar máis e máis soldados.

O incremento de tropas estranxeiras podería reducir o uso do poder aéreo. En principio, máis soldados sobre o terreo debería significar unha menor dependencia en operacións aéreas cos chamados “mísiles de precisión”, cuxo uso incrementouse en 2008. Segundo Nacións Unidas, 26% dos 2.118 civís mortos (552) en 2008 morreu por mor de ataques aéreos⁽²⁸⁾. Estes incidentes mortais “cada vez máis habituais”, xunto coas irrupcións forzosas nos fogares afgáns en procura de insurgentes, está danando seriamente a percepción que ten a poboación afgán das forzas internacionais e nacionais de Afganistán, o cal á súa vez é aproveitado pola propaganda da insurgencia.

A nova estratexia sinala que se dará maior importancia á provisión de seguridade da poboación no marco da súa estratexia de contrainsurgencia. Ademais, para lograr o obxectivo principal (destruír al-Qaeda), as misións prioritarias das forzas estadounidenses serán dúas: “retomar o Sur e o Leste do país co obxectivo de que o Goberno afgán poida establecer o seu control efectivo, adestrar e ampliar as forzas de seguridade afgáns para que encabecen as operacións de contrainsurgencia e permitan a retirada paulatina das tropas estranxeiras”⁽²⁹⁾.

Hai dous séculos, o Duque de Wellington -quen loitou na India, pero mellor recordado como o xeneral que derrotou a Napoleón en Waterloo-, sinalou que “*en Afganistán un exército pequeno sería aniquilado, mentres que un grande morrería de fame*”. Afganistán, comunmente referido como o “cemiterio dos imperios”, dificilmente afundirá a Estados Unidos como o fixo coa Unión Soviética, con todo si está colocando á OTAN en serios problemas. O próximo secretario xeral da Alianza Atlántica, o ex primeiro ministro danés Anders Fogh Rasmussen, quen en 2006 defendeu a liberdade de expresión fronte ás controvertidas caricaturas do profeta Mahoma, foi declarado como un “gran inimigo” dos Talibán, o que afectará aínda máis a percepción pública da OTAN no país. Sandy Berger, quen foi conselleiro nacional de Seguridade da Administración de Clinton, afirma que “*a credibilidade da OTAN está en xogo*”. O neoconservador John Bolton subliña unha ironía, “*Afganistán parecía ser o futuro da OTAN, pero podería converterse no seu cemiterio*”⁽³⁰⁾.

(27) Na década dos oitenta, a Unión Soviética despregou aproximadamente 105.000 soldados

(28) En 2008 a Misión de Asistencia de Nacións Unidas en Afganistán (UNAMA) rexistrou a morte de 2.118 civís, un incremento do 40% respecto a 2007. Dese total, 1.160 (55%) das mortes foron atribuídas a grupos anti-gobernamentais (insurgencia); 828 (39%) ás forzas pro-gobernamentais (forzas de seguridade afganas e forzas internacionais); as restantes 130 mortes (6%) foron atribuídas a causas relacionadas de maneira indirecta coas partes en conflito. Véxase UNAMA: *Afghanistan. Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict 2008*, UNAMA Human Rights Unit, Kabul, xaneiro de 2009.

(29) CASA BLANCA: *Ibid*.

(30) KUHN, Paul: “Will Afghanistan be NATO’s downfall?”, *The Guardian*, 3 de abril de 2009

A reticencia europea de secundar a Washington na súa particular guerra contra o terrorismo, a pantasma da invasión de Iraq de 2003, e a asimetría das accións e capacidades dos aliados, está pondo en serias dúbidas a relevancia da chamada “caixa de ferramentas”, tal como referiu Lord Robertson á OTAN. Nun mundo cada vez máis inclinado polas chamadas “coalicións dos dispostos” ou coalicións *ad hoc*, e nunha guerra que non parece ter saída, a advertencia do Duque de Wellington podería ser apocalíptica para a OTAN.

A insurxencia, que non é unha unidade homoxénea, tamén parece emitir sinais mixtos, que oscilan entre máis violencia e certa disposición para negociar. Nunha entrevista aparentemente planeada (e de validez descoñecida) cun membro do Comité Político do Emirato Islámico de Afganistán (os Talibán), exprésase certa dispoñibilidade para negociar a través da Organización da Conferencia Islámica (OCI), países musulmáns (particularmente Arabia Saudita) e Nacións Unidas a cambio de tres condicións previas: a retirada de Estados Unidos e da OTAN de Afganistán; o peche dos centros de detención dentro e fóra do país; e, a eliminación da lista de terroristas daqueles talibáns considerados como tal.

Ademais, os Talibán parecen recoñecer que Afganistán “*non se solucionará nin pola forza, nin pola continuación da guerra*”⁽³¹⁾. Os recentes contactos entre Washington e a facción *Hibz-e-Islami* que, liderada Gulbuddin Hekmatyar e que forma parte da insurxencia, reflicten a urxencia e a estratexia de Estados Unidos de dividir á heteroxénea insurxencia afgana mediante o diálogo⁽³²⁾. Cabe engadir que o historial de Hekmatyar sitúao entre un dos *muyahidín* máis radicais de Afganistán.

En contraste co Goberno de Karzai, a insurxencia aparenta ser máis forte do que realmente é. Con presenza no 72% do país, esta parece optar pola violencia, seguindo a desafiante mensaxe do Comandante Dadullah (morto en 2007): “*os occidentais terán os reloxos, pero nós o tempo*”; que resume a estratexia dos Talibán por seguir a vía do desgaste. De cara á ofensiva estadounidense deste ano en Paquistán, as distintas faccións de talibáns do país enterraron as súas diferenzas formando o “Consello Unido dos Muyahidín” pechando filas para loitar xunto a talibáns afgáns⁽³³⁾. A pesar da petición do Mullah Omar aos talibáns paquistanís de concentrar a loita en Afganistán, as recentes ofensivas dos combatentes paquistanís cara o interior do seu país abren interrogantes respecto ao curso que seguirán os acontecementos nos

(31) Como moitos outros comunicados e mensaxes, descoñécese con exactitude a autenticidade e a procedencia xerárquica da misiva. ISLAMIC EMIRATE OF AFGHANISTAN: *Dialogue with an official of the Political Committee of the Islamic Emirate of Afghanistan*. 24 de febreiro de 2009. Dispoñible en inglés en: (<http://international.thabaat.net/showthread.php?t=2542>), [Data de consulta: 15 de abril de 2009]. Véxase tamén: FOXLEY, Tim: *The Taliban talk politics...*, Stockholm International Peace Research Institute BLOG, Dispoñible en: (http://blogs.sipri.org/search?Creator=foxley&sort_on=Date&sort_order=reverse), [Data de consulta: 15 de abril de 2009].

(32) A inicios dos noventa, as milicias de Hekmatyar (*Hebz-e-Islami*), apoiadas inicialmente por Paquistán, tiveron gran poder. Posteriormente foron derrotados polos Talibán, tralo apoio que estes últimos recibiron de Paquistán. Actualmente forman parte da insurxencia contra a presenza estranxeira. Véxase SHAHZAD, Syad Saleem: “Holbrooke reaches out to Hekmatyar”. *Asia Times Online*. 10 de abril de 2009.

(33) GALL, Carlotta: “Pakistani and Afghan Taliban unify in face of US influx”, *International Herald Tribune*, 27 de marzo de 2009.

próximos meses. Este feito podería reflectir as diferenzas nas axendas de cada grupo e abre espazos para especular sobre os compoñentes nacionalistas da identidade de cada grupo Talibán. Por outra banda, os avances cara ao interior de Paquistán, ademais de espallar a *sharia*, poderían estar motivados -en parte- na procura dun maior espazo operativo e defensivo ante os ataques dos avións estadounidenses non tripulados na zona fronteiriza.

Todo parece indicar que, na súa procura por mellores condicións de negociación, as partes no conflito optaron por seguir un traxecto que suporá unha tempada de violencia aínda máis intensa. Tal escalada inspírase na estratexia de resistencia insurxente -consciente da debilidade do Goberno afgán-, e nunha estratexia militar occidental -contraterrorista e contrainsurxente- máis concentrada en acabar con al-Qaeda e fraccionar a insurxencia co obxectivo de mellorar as condicións de negociación e redución das súas tropas. A “ferida afgana” non parece pecharse, e aínda máis lonxe está de cicatrizar. Conforme se complica, a “ferida” sangra con profundo perigo no horizonte, onde non moi lonxe empeza Paquistán

---

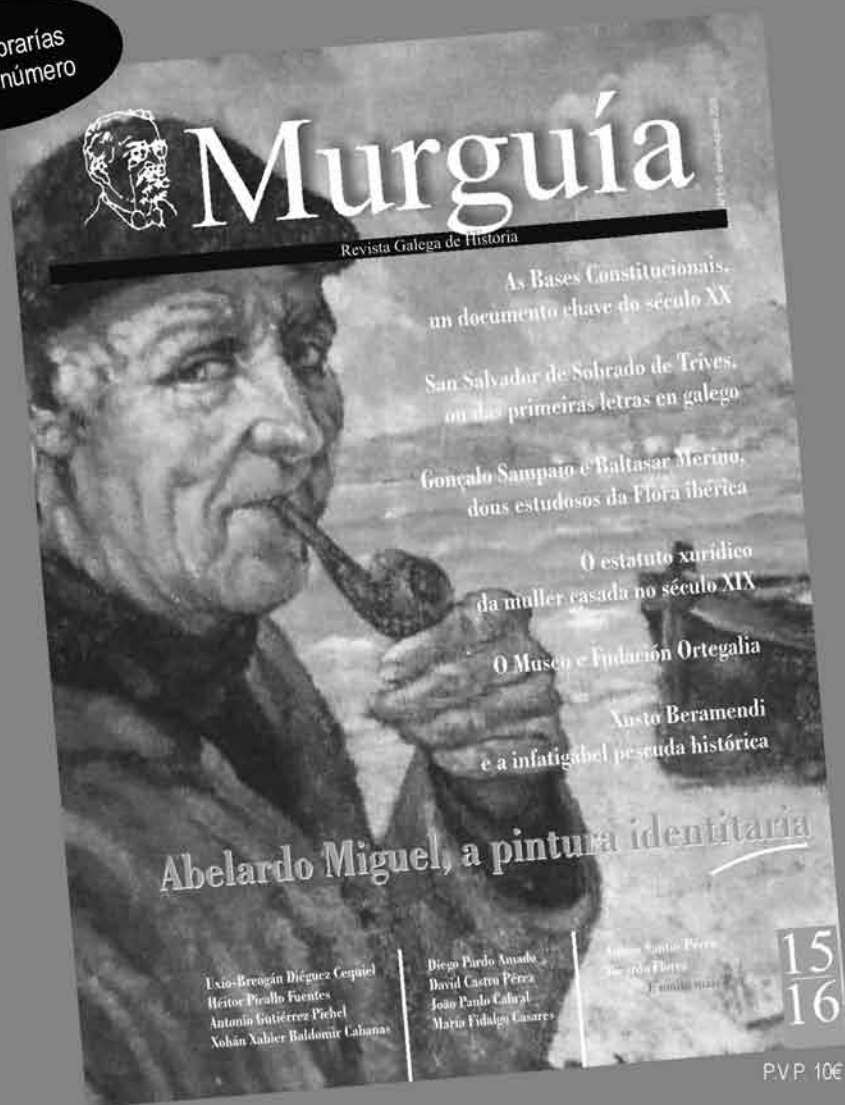
***Luis Elizondo Belden** é Licenciado en Dereito pola Universidade Autónoma de Nuevo León (México), Master en Cooperación Internacional polo Instituto Universitario Ortega y Gasset, e Master en Diplomacia e Relacións Internacionais pola Escola Diplomática do Ministerio de Asuntos Exteriores e de Cooperación de España. Actualmente é doutorando na Universidade Complutense de Madrid e Investigador Asociado no Departamento de Desenvolvemento e Cooperación do Instituto Complutense de Estudos Internacionais.*

Referencias Bibliográficas

- AGUIRRE, Mariano: *Barack Obama and Afghanistan: a closer look*, Open Democracy, 8 de abril de 2009, Disponible en: (<http://www.opendemocracy.net/article/barack-obama-and-afghanistan-a-closer-look>), [Data de consulta: 9 de abril de 2009].
- AGUIRRE, Mariano, “Poder disperso, peligro de colapso”, *La Vanguardia*, 26 de abril de 2009.
- ASIA SOCIETY INDEPENDENT TASK FORCE ON AFGHANISTAN-PAKISTAN: *Back from the Brink? A Strategy for Stabilizing Afghanistan-Pakistan*, Asia Society, abril de 2009.
- CASA BLANCA: *White Paper of the Interagency Policy Group’s Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan*, Gobierno de Estados Unidos de América, 27 de marzo de 2009, Disponible en: (http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Afghanistan-Pakistan_White_Paper.pdf). [Data de consulta: 24 de abril de 2009].
- ELIZONDO, Luis: *Espacio para Respirar, El humanitarismo en Afganistán (2001-2008)*, Instituto Complutense de Estudios Internacionais, Policy Paper No. 7, Madrid.
- ESPINOSA, Ángeles: “El Pentágono amplía sus operaciones contra los Talibanes en un nuevo ataque en Pakistán”, *El País*, 2 de abril de 2009.
- ESPINOSA, Ángeles e Yolanda MONGE: “La ‘sharia’ gana terreno en Pakistán”, *El País*, 25 de abril de 2009.
- FOXLEY, Tim: *The Taliban talk politics...*, Stockholm International Peace Research Institute BLOG, Disponible en: (http://blogs.sipri.org/search?Creator=foxley&sort_on=Date&sort_order=reverse), [Data de consulta: 15 de abril de 2009].
- GALL, Carlotta: “Pakistani and Afghan Taliban unify in face of US influx”, *International Herald Tribune*, 27 de marzo de 2009.
- GARAMONE, Jim. “Petraeus explains differences in Afghanistan, Pakistan strategies”, *American Forces Press Services*, Disponible en: (<http://www.centcom.mil/en/news/petraeus-explains-differences-in-afghanistan-pakistan-strategies.html>), [Data de consulta: 22 de abril de 2009].
- GUL, Imtiaz: “Bulldozer diplomacy”, *The Dawn*, 20 de abril de 2009.
- HASSAN, Abbas, “Defining the Punjabi Taliban Network”, *CTC Sentinel*. Department of Social Sciences at the United States Military Academy West Point, Vol. 2, No. 4, abril de 2009, pp. 1-4.
- INSTITUTO GALEGO DE ANÁLISE E DOCUMENTACIÓN INTERNACIONAL: *Obama impulsa unha nova estratexia*, Igadi Paper, No. 2, 7 de abril de 2009, Disponible en: (<http://www.igadi.org/>), [Data de consulta: 15 de abril de 2009].
- ISLAMIC EMIRATE OF AFGHANISTSAN: *Dialogue with an official of the Political Committee of the Islamic Emirate of Afghanistan*. 24 de febreiro de 2009. Disponible en inglés en: (<http://international.thabaat.net/showthread>.

- php?t=2542), [Data de consulta: 15 de abril de 2009].
- JONES, Seth G.: *Counterinsurgency in Afghanistan*, Rand Corporation, Santa Monica, 2008, pp. 10, 22.
- JOYNER, James: “U.S. Prepared to Secure Pakistani Nukes”, *Atlantic Council of The United States*, 24 de abril de 2009.
- KUHN, Paul: “Will Afghanistan be NATO’s downfall?”, *The Guardian*, 3 de abril de 2009.
- MATTHEWS, Robert: “El escollo de Afganistán”, *La Vanguardia*, 26 de abril de 2009.
- MOHAMMED, Arshad: “Clinton says Pakistan is abdicating to the Taliban”, *Reuters*, 23 de abril de 2009.
- NATIONAL PUBLIC RADIO: “Clinton: ‘War on Terror’ frase won’t be used”, *NPR. ORG*, 30 de marzo de 2009, Disponible en: (<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=102532656&ft=1&f=1001>), [Data de consulta: 24 de abril de 2009].
- RUBIN, Barnett R., e Ahmed RASHID: “From Great Game to Grand Bargain. Ending chaos in Afghanistan and Pakistan”, *Foreign Affairs*, Vol. 87, No. 6, novembro-diciembro 2008.
- SANAHUJA, José Antonio: “Seguridad, desarrollo y lucha contra la pobreza tras el 11-S: Los Objetivos del Milenio y la ‘securitización’ de la ayuda”, *Documentación Social*, No. 135, Madrid, 2005, pp. 25-41.
- SHAHZAD, Syad Saleem: “Holbrooke reaches out to Hekmatyar”. *Asia Times Online*. 10 de abril de 2009.
- SHAHZAD, Syed Saleem: “US strikes at Taliban’s nerve center”, *Asia Times Online*, 3 de abril de 2009.
- THE ECONOMIST: *Self-defense*, 8 de abril de 2009.
- THE ECONOMIST: *The Slide downhill*, 8 de abril de 2009.
- UNAMA: Afghanistan. Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict 2008, UNAMA Human Rights Unit, Kabul, xaneiro de 2009.

Xa nas librarías
o último número

Investigacións

Arquivos

Documentos

Museos

Entrevistas

Emprazamentos

Leituras...